

გატონ-უბოვის გაღვაგრდნის საფადი-
სის აბგევი

დიმიტრი შიფიანი - კოსტ. მამაცაფვილი და
დიდი რევაზ ვაჩინაძე

გამოცემული დავით პისტუნას მიერ
გაზ. „სინათლიდან“ გადმობეჭდილი

თფილისი

სტამბა „განათლება“ ე. ლ. შიფინისი

1919 წ.

ბატონ-ყმობის გადავარდნის სამჯადისის ამბები.

ბატონ-ყმობის ისტორია მეტად საინტერესო არის; იგი მდიდარია თავის შინაარსით. მას ჰყავს მომხრედ არამც თუ ჩვეულებრივი კაცები, არამედ მსწავლულნიც, თითქმის პირველ ხარისხოვანი გვამნი. რუსეთის გლეხკაცობის ბატონ-ყმობის ისტორიაში ბრწყინვენ, ასეთი კაცები: ბელინსკი, გერცენი, კრაპოტკინი ბაკუნინი, ჩერნიშევსკი, ლავროვი, ნეკრასოვი, აგარიოვი, დობროლიუბოვი, პისარევი და სხვანიც. ამ პირთა კალმით მეცადინეობას აქვს მეტად დიდი, სიმპატიური ისტორია. მათი ცხოვრება და მოქმედება არის უმთავრესი მასალა ბატონ-ყმობის ისტორიისა.

ჩვენ, ქართველთაც გვაქვს მიცროდენი რამ ცნობები ქართველის ერის ბატონ-ყმობის ისტორიის შესახებ. თუმცა მცირედ, თუმცა მკრთალად, მაგრამ მაინც ჩვენც გვყვანდნენ ისეთი კაცები, რომელნიც თავიანთ კალამს და ცდას ამ ბატონ-ყმობის კითხვების გარშემო ატრიალებდნენ. მართალია ამათ ამ წესწყობილების შესახებ გამუდმებით არაფერი უწერიათ და რუსეთის მწერლებივით ამის შესახებ მთელი მწერლობა არ შეუქმნიათ, მაგრამ ეს იმ დავრდომითი პირობების ბრალია, რომელშიაც იმყოფებოდა მაშინდელი ქართველობა.

მაინც ამ კითხვებს შეძლებისა და გვარად ეხებოდნენ და ამკობდნენ თვისის კალმით შემდეგი პირნი: **დანიელ ჭონქაძე**, რომელმაც დასწერა ბა-

*) ეს წერილი ჩვენ ამოვიღეთ დაუღალავ. ზ. ჭიჭინაძის ჯერ აქამომდე დაუბეჭდავ შრომიდან. იგი შეიცავს ორს დიდს ტომს და საერთოდ წარმოადგენს დაუფასებელს განძს. საჭიროა აუცილებლად გამოიცეს იგი ცალკე წიგნად. გაზ. „სინათლეს“ რედაქტ. ოთასთ.

ტონ-ყმობის ცხოვრებიდამ მოთხრობა „სურამის ციხე“. ბატონ ყმობის შესახებ სწერა ილია ჭავჭავაძემ კარგი ლექსები: — „მესმის მესმის“ და სხვანი, მასთან „კაკო ყაჩაღი“, მოთხრობა „გლეხის ნაამბობი“ და ზოგნი სხვა. რაფ. ერისთავმა დასწერა ბატონ-ყმობის დროს ლექსი „მთხოვნელი მსაჯულისადმი“. ამავე საგანს შეეხო ანტონ ფურცელაძე, ამან გარჩია მოთხრობა „სურამის ციხე“ და ბატონ-ყმობის გადავარდნემდე მოათავსა იგი ჟურ. „ცისკარში“. 1861 წ.

სხვა რამ წერილები და ცნობები ამ წესების გადავარდნამდე დაბეჭდილნი ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში ჩვენ სხვა არა გვინახამს რა, ამიტომ აქ არც ვახსენებთ მათ. თუ რამ შემდეგ დროში დაიბეჭდა ბატონ-ყმობაზედ, აქ, ჩვენ არც იმათ ვასახელებთ, ვინადგან ჩვენ ვაძლევთ უპირატესობას იმ ნაწერებს, რომელნიც ბატონ-ყმობის გადავარდნამდე დაიწერა. შემდეგ დროის ნაწარმოებს ჩვენ არ ვეხებით, გინდ ისტორიული იყოს იგი. გინდ კრიტიკულ-პუბლიცისტური და გინდ ხელოვნურ-მხატვრული.

ვიტყვიტ აქ იმასაც, რომ ბატონ-ყმობის გადავარდნამდე, ხშირად თვით ყმათა შორისაც ჩნდებოდნენ ისეთი მეშაირე-მელექსენი, რომელნიც თავიანთ ბატონებზედ და თავის გაჭირვებაზედ ლექსებს სთხავდნენ, ასეთი ლექსები და შაირები ქართველებში მრავლათ არის მოფენილი და ამის მაგალითებია თუნდ შემდეგი შაირ-ლექსები: „მომძანდი მჭადო, კორიელ“, „ამილახვრიანთ ყმობითა“, „აქამდის აზნაურები“, „აზნაურობა მიყვარდა“ და სხვანიც მრავალნი.

ასე, რომ აღსანიშნავია და სათქმელი ისიც, რომ ავათ თუ კარგად, ბატონ-ყმობის გადავარდნამდე ამ წესების სიღუბჭირეს და მონობას გრძნობდა არა მარტო თვით დამონებული და დაჯაბნილი გლეხკა-

ცობა და ბატონის ყმანი, არამედ გრძნობდნენ ამას თვით ქართველთ წარჩინებულნი პირნიც და თვით ისეთი მწერლებიც კი, რონელთაგან ზოგი აზნაური და მათ ყმა და მამულებიც ქონდათ, მაგრამ იგინი ამით არაფერს მოჰრიდებიან და ბატონ-ყმობის შესახებ პირუთვნელად ულაპარაკნიათ ხშირად. ასეთი პირნი ჩვენ ზემოთ დავასახელებთ და ამიტომ მათ აქ აღარ განვიმეორებთ.

რუსეთში ბატონ-ყმობა გადავარდა 1861 წ. რომელ წესების გადავარდნის მონატრეთ შორის ითვლებოდა თვის ძალა უნებურათ თვით იმპერატორი ალექსანდრე მეორეც. ჩვენში, ანუ საქართველოში გადავარდა 1864 წ., შემოდგომას. ასე რომ ამ წესების გადავირდნის მომსწრენი ჩვენში ბევრნი სცხოვრობენ დღესაც და იმედია ჯერ კიდევ კარგა ხანსაც იცოცხლებენ ამ ქვეყნის პირზედ. ამიტომ ეხლა ჩვენ აქ უნდა ვილაპარაკოთ მასზედ, თუ ეს ბატონ-ყმობის გადავარდნა ჩვენში როგორ მოხდა, ვინ რაში და რით გამოიყენა იგი, რითი ისარგებლა მიდამ, რა იშოვნეს ამ წესების გადავარდნით, რა იპოვეს, რა ეოიგეს და ან რა ისწავლეს. დავსძენთ, რომ სამწუხაროდ ამ გარემოების შესახებ ჩვენში არაფერია წერილობით დაშთენილი. ზეპირ ამბებით კი ბევრი რამ ვიცით. იმედი გვქონდა, რომ 1857 წ. განახლებრლ ჟურ. „ცისკრის“ ფურცლებზედ ვნახავდით რამეს, ან მის შინაურ მიმოხილვის მსგავს „სალაყბოს“ ფურცლებზედ, მაგრამ არც იქ არის ამის შესახებ თქმული რამე.

სამწუხაროდ ამ გარემოებას არც იმ დროის ქართველთ სათეატრო მწერლებმა მიაქციეს ყურადღება და გიორგი ერისთავის და ზურაბ ანტონოვის პიესებში კრინტი, ჩამიჩუმიც არა სჩანს ბატონ-ყმობაზედ, თუმცა მათს პიესებში სოფლის გლეხობა ბევრს ალაგას არის გამოყვანილი, ამაზედ კი მათ

კრინტიც არ დასძრეს. უნდა ითქვას ამიტომ, რომ იქნება ამ მწერლებს ამ წესების სივერაგის შეგნებაც არ ჰქონდათ. ვთქვათ გ. ერისთავი თავადი იყო, თვით მას ჰყავდა ყმები და მონები, რომელთაც ხარკს ართმევდა, ვსთქვათ, ამან არ ისურვა ამათხედ რამის თქმა, მაშინ ზურაბ ანტონოვს რალამ დაუშალა, იგი არც მებატონე იყო და არც ყმა და მამულის პატრონი, იგი იყო გორის მოქალაქე და ამასთან ღარიბიც, ამას ხომ მაინც უნდა ეთქვა რამე ამაზედ, მაგრამ არც ამა! აქვს ამის შესახებ რამე ნაწერი. მაშასადამე, აქ ორში ერთი უნდა იყოს, ამათ ასეთის წესების ან შეგნება არ ჰქონდათ და ან ერიდებოდნათ თანამედროვე გარემოებათა პირობების. მათს პიესებში ვინ იცის რამდენაირი სცენები და დაცინვა არ მოიპოვება და ამის შესახებ კი თვით სიტყვა „ბატონ-ყმობაც კი“ არ არის ნახსენები სადმე.

ჩვენგან მოხსენებულ ზემოხსენებულ მწერალთ გარდა ბატონ-ყმობის კითხვას სხვებიც შეეხნენ, მაგალითებრ, ცნობილი მწერალი თავ. ალექსანდრე ორბელიანი და ამისთანანი ბრძანებდნენ, რომ **„ბატონ-ყმობა ჩვენ მონებათ გვესმისო, საქართველოში კი ეს ასე არ იყო და აქ ბატონ-ყმობა მამაშვილობას წარმოადგენდაო“** ამის შესახებ მან წერილიც დასწერა და დასტამბა 1858 წ. ჟურნალ „ცისკარში“. წერილის დაწერის მიზეზად უნდა გამხდარიყო ის გარემოება, რომ იმ დროს, ხალხში ბატონ-ყმობის გადავარდნის შესახებ ლაპარაკი იყო ამტყდარი და ყველა თუ არა, ზოგნი მაინც სიხარულით უმზერდნენ ამ მოსავალს და იმედი ჰქონდათ ბატონ-ყმობის მოსპობის. თითქოს ეს წერილი სწორედ ასეთ პირთა საპასუხოდ არის დაწერილი, თუმცა თვითონ წერილს კი საპასუხო სახელწოდების არაფერი ნიშანი აქვს, ხოლო დამწერის საუბარი კი ისეა

დაწყობილი, რომ მკითხველებმა მას საპასუხო სახე და მიმართვა უნდა მისცეს უსათუოდ.

ამ წერილის შესახებ ბევრჯელ გვქონდა ლაპარაკი მის თანამედროვე კაცებში, ასეთ მომსწრე კაცთაგან ჩვენ ბევრნაირი საუბარი და ცნობები მოგვისმენია, ამიტომ ამათს მონათხრობსაც აქ მოვიყვანთ. არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ ეს პირნი იყვნენ ბატონ-ყმობის დროს დაბადებილ-აღზრდილნი, მასთანვე ქართველი მწიგნობარნი და ამ წესების ავისა და კარგის მცოდნეებიც.

ბატონსა და ყმათა შორის, 1840 წლების შემდეგ, დიდად გამწვავდა დამოკიდებულება, მათში მუდამ დღე ომი და ოდიგარი იყო, მთავრობასთან ხომ ერთ თავად ყმების საჩივრები იყო ატეხილი, ყველა გლეხი უჩივოდა თავის მებატონეს, რომ ბატონმა მოახლედ გოგო წამართო, ბატონმა ვაჟი წამართო და გამიყიდა, ბატონმა მამული წამართო, ბატონმა დამარბია და მრავალიც ამ გვარნი, რაც მაშინ ერთობ ხშირი იყო. ყველა ეს კი გლეხებში ჯალრესად ნერგავდა საყვედურს, ბატონ-ყმობის გადავარდნაზედ. ამაზედ ბატონები რისხდებოდნენ და გლეხებს უფრო ემუქრებოდნენ და ეუბნებოდნენ, რომ **ეს თავის დღეში არ მოხდება, ამას ვერც თქვენ და ვერც თქვენი შვილები ვერ მოესწრებიანო.**

მართლაც და იყვნენ ისეთი მებატონენი, რომელთაც ბატონ-ყმობის გადავარდნის ძრიელ ეშინოდათ, ისე სადმე რამე წვეულება არ იქნებოდა, ქორწილი, ნიშნობა, მიცვალებულის აღაპის გადახდა და ან სხვა რამ წვეულება, რომ იქ მებატონეთ ლაპარაკი არ დაეწყოთ ამაზედ და არ ესაუბრად გულმტკივნელად. ზოგ მებატონეებს ეგონათ, რომ ყმებს ჩამოგვართმევენ და ამის სამაგიეროდ არც არაფერს მოგვცემენო, ვინც არ იცოდა ე' ა, აბა იმას ეშინოდა და აწუხებდა მომავალი და მათი ყმებისაგან ხელცა-

რიელად დაშთენა. ვინც იცოდა ის გარემოება, რომ ჩვენ ყმებს ჩამოგვართმევენ და მის მაგიერ ფულს მოგვცემენო, ასეთ მებატონეთ უხაროდათ კიდევ, რომ ჩვენში ამდენი დავიდარობა და შუღლიც მოისპობავო, ჩვენც მივეჩვევით უყმოთ ცხოვრებას, ეს ჩვენთვისაც კარგი იქნებაო.

იყვნენ ისეთი ქართველი თავადაზნაურები, რომელთაც ეს გარემოება დიდათ უხაროდათ, ენატრებოდათ გლახთა განთავისუფლება, ურთიერთ შორის თანხმობის ჩამოგდება და გლახთა ოჯახის დაწინაურება და ამაღლება.

იყვნენ ისეთი მებატონენიც, რომელთაც ეს ბატონყმობის გადავარდნა სულის ამომხუთავ ძალად მიაჩნდათ. ამაზეთ სწუხდნენ იგინი, მაზედდ ჰგოდებდნენ და ნამეტურ თავადაზნაურთა ქვრივნი და ო¹ოლნი, უფრო კი ისინი, რომელთაც არ იცოდნენ ის ცნობა, რომ მათ ყმების ჩამორთმევის ნაცვლად ფულები მიეცემოდათ. ხშირად ასეთი დედაკაცნი და მამაკაცნიც კი მოთქმით გოდ ბდნენ ასე, რომ კაცს შეებრალებოდა მათი ნახვა და მწარე ცრემლით გოდებდნენ ასე:

რალა ვქნათ მერე, რომ მართლა ყმები წაგვართვან, რილათ ვიცხოვროთ, რილათ გავიდეთ ქვეყანაში.

ვაი ჩვენ დღეს, თუ მართლა ეს მოხდა, მაშინ რალა გზა გვაქვს, თავი ქვას უნდა ვახლოთ და ან ავლაბრის ხიდიდამ მტკვარში გადავცვივდეთ, ან სხვაგან სადმე.

არა გვგონია, როს ჩვენ კეთილშობილნი ხელმწიფემ გაგვიმეტოს და ყმების გულისთვის დაგვჩაგროს. თუ ეს მოხდება, მაშინ რალა გვეთქმის, მთლად დავიღუპებით, რალა უნდა ვქნათო.

აღარც წყლის მომტანნი, ვეყოლებიან, აღარც შეშის მომტანი და დამჭრელნი, აღარც მხენელმთესველნი, აღარც მღეწველნი, აღარც ვენახის მომუშავენი, აღარც შინ მოსამსახურენი. არც სხვა რამ

ამგვარნი. რაღა ვქნათ, რითი ვუშველოთ თავს, რითი ვიცხოვროთო.

ასეთი ლაპარაკის დროს ყოფილან ხშირად თანადამსწრე ისეთ მებატონეთ ჯალაბნი, რომელთაც თავში წაუშენიათ ხელები და დაუწყევიათ ტირილით ყვირილი: — „**მაშ მაშინ ჩვენ რაღა ვქნათ!**“ ზოგს თმები და კავეები გაუწეწია, ზოგს მუხლები გამოუთქვეფია ხელების ცემით და ზოგს, ვინ იცის, როგორ არ უტირნია, როგორ უყვირნია და უწყევლია, ბატონ-ყმობის გადავარდნის მომგონნი.

რაც მაშინ ასეთი სცენები მომხდარა, იმაებს კაცი ყველას ვერ ახსნის, ვერაფერ მოიგონებს. მებატონები ძრიელ იყვნენ გულგატეხილნი და მგოდებელნი.

გლახნიც, რასაკვირველია, ყველა ემაებს ხედავდნენ, ბატონების მწუხარება მათ ჩუმად გულში უხაროდათ, ხოლო პირით კი ვერას იტყოდნენ, ის კი იყო, რომ სოფლად, სადმე ყმა გლახნი რომ თბილისის ან სხვა რომელიმე ქალაქის კაცს ნახავდნენ, პირველად მიესიყვარულებოდნენ, პატივს სცემდნენ, სალამს მისცემდნენ და მერე მოკრძალოვით ჰკითხავდნენ ასე:

ბატონ-ყმობის რა ისმის, ხომ არაფერი მოგეხსენებათ, როდის მოხდება გადავარდნა, ეს ჩვენი ბატონი-შვილები კი ძალიან სწუხან, ჩვენ გვიწყრებიან ამაზედ და გვემუქრებიან, ჩვენ კი მის სულ არაფერი ვიცათ. ასეთ პირთა წინაში ყმებს შიშიც აქვნდათ გამოკითხვის გამო, რომ ეს პირი თავადი, აზნაური, ან ჩვენი ბატონის ნათესავი არ იყოსო, და ამიტომ მოკრძალოვით ჰკითხავდნენ, ბატონზედ ავს არას ეტყოდნენ.

იყვნენ ისეთი გლახნიც, რომელნიც იტყოდნენ საჭებად: ღმერთმა ნუ ქნას, რომ ბატონუმობა გადავარდეს, ჩვენ უბატონოთ აბა რაგვარ შევიძლებთ ცხოვრებას, ჩვენი ბატონები ჩვენი ზატონები არიან, ჩვენი მთავანკლნი და ეს რამ მახდეს, მაშინ ჩვენ გლახები ხომ სულ დავი-

ღუბეთ, მეტე სად რაღა ზირით წავდგეთ, ან სამართალში ვინ გვეყოლება მომხრე, დავაში, დევნაში და დაჩაგვრაში. უბატონოდ და უბატონოთ აბა როგორ ვიცხოვრებთ, ჯერ, თ ბატონი, მფარველი გვყავს და ვერ გვიცხოვრია და ეს რომ მოგვეშალოს, მაშინ სულ დავიღუბებით. ღმერთმა კი ნუ ქმას რომ ეს მოხდეს, თორემ თქვენი მტერი ჩვენი საქმე იქნება.

იყვნენ ისეთი ყმა გლეხნიც, ამას ფარისევლობით იძახდნენ, ზოგნი ამიტომ ბატონის წინაშე ტიროდნენ კიდევ, მებატონეს გულს უამებდნენ. იყვნენ ისეთი გლეხნიც, რომელნიც ნამდვილ, სწორე გულით სწუხდნენ ამაზედ და გულის სისწორით ლაპარაკობდნენ და თავის მწუხარებას აცხადებდნენ ბატონყმობის გადავარდნაზედ, ეს ხდებოდა უფრო რასაკვირველია, იმ გლეხთა შორის, რომელთა მებატონენიც კარგნი იყვნენ და ყმეების გამტანნი, არ მდევნელნი, არ მჩაგვრელნი. უნდა ითქვას, რომ ასეთი მებატონეთა რიცხვის დიდი იყო, სადაც ათი და ოცი მათში ბოროტი გახლდათ, აქ მათ გვერდით კარგნიც ასობით მოიპოვებოდნენ. ხოლო ბოროტების საქმეებს ყველგან ჰყვანდა მძრახველ-მოდავენი, მკიცხველნი, მის გამო ყველა ბატონის ცუდათ მომხსენებელი და კაი მებატონის კი არსად არაფერი ისმოდა, მასზედ არავინ რას ლაპარაკობდა, რომ ესა და ეს მებატონე თუ ბოროტია და ცუდი, მიტომ ესა და ეს მებატონე კარგი და სამაგალითო არისო. ამაზედ ლაპარაკ-ზოგს ერიდებოდათ და ამიტომ მაშინ ყველა მებატონე, ავი და კარგი ერთ რკალში ჰყვებოდა და ყველა იკიცხებოდა.

ყმათა შორის დიდი ღალანი და გოდება დაწყობილ იქმნა ნაპეტუტ 1861 წ. როცა რუსეთში გადავარდა ბატონ-ყმობა, ამის ცნობა საქართველოში მალე მოვიდა, ამ გარენობამ შეუწყო ხელი უფრო ყმების ცნობი მოყვარეობის აფეთქებას, თუმცა ისიც

კი უნდა ითქვას, რომ საქართველოში ბატონ-ყმობის გადავარდნის შესახებ, ლაპარაკი 1855 წ. განისმა, რასაკვირველია, რუსეთიდან რუსულ მწერლობის წყალობით, ხოლო საიდან. როგორ და ვისით? ამას ჩვენ აქ არ ვეხებით. ის-კი უნდა ითქვას, რომ 1855 წ. ამ გადავარდნაზედ კანტი-კუნტად სკოჯნი-ათ ლაპარაკი, 1860 წლიდან კი ეს ხმა ისე განისმა და ისე მოიფინა ყმა გლეხთა შორის, რომ არ დარჩა საფელო, დაბა და მასში მცხოვრებ ყმა გლეხთა დიდი, პატარა, ღრმა მოხუციდა თუ გინდ მცირე წლოვანი, რომ მათ არ შეეტყოთ ის ცნობა, რომ რუსეთში გადავარდა ბატონ-ყმობა და მალე აქაც გადავარდება, ყმები განთავისუფლდებიან ბატონ-ყმობის უღლისგანაო.

როგორც იქმნა საქართველოშიაც მოაღწია ბატონ-ყმობის გადავარდნის 1864 წელმა, გადავარდნის მოწესრიგებისათვის არსებობდა რამდენიმე კომისია, სადაც მუშაკობდნენ სხვა და სხვა მოხელენი და იგინი ყოველ თვე წესს ადგენდნენ ისე და იმ კვალიდ, როგორც ეს რუსეთში მოხდა უკვე. აქ, ამ დროს, იყვნენ ისეთი პირნიც, რომელნიც მთავრობას აწუყებდნენ, რომ ბატონ-ყმობის გადავარდნის გამოცხადების დღეს ყმები აჯანყდებიან, მათ განთავისუფლება არ უნდათო. მეორენი ასმენდნენ მთავრობას, რომ აჯანყდებიან უსათუოდ მიტომ, რადგანაც ყმებს ცარიელს, უმიწა-წყლოდ ათავისუფლებენ და მებატონეთ კიდევ ამათ სამაგიეროდ ფულსაც უხდიანო. ეს აბრაზებს და აცეცხლებს ყმა-გლეხებსო.

წარმოიდგინეთ, რომ ასეთის მეჭორეებისაგან დაფიქრებული იყო მთავრობა და ფიქრობდნენ ჯარით ზომის მიღება, რომ მართლა გადავარდნის გამოცხადების დღეს არაფერი მოხდესო. მთავრობის წინაშე ასეთს შიშს აქარწყებდნენ; დიმიტრი ყიფიანი, კონსტანტინე მამაცა-შვილი და პოეტი გრიგოლ ორბელიანი. ესენი აუწყებდნენ, რომ ყმებში

არათვერი მოხდება; ნაცვლად ასეთის მოლოდინისა ყმანი მადლობელნი არიან უმიწა წყლოდ განთავისუფლების, ოლონდიკი დროით მოხდეს ეს ბედნიერი განკარგულებაო. მართლაც მოვიდა დანიშნული დღე. თბილისში იქმნა ქართლ-კახეთილამ სხვა და სხვა თემთა, მებატონეთა და ყმათა მოზღვავება, ერთად შეკრება. ერთ მშვენიერ დღეს, ნამესტნიკის სასახლის წინ, ზღვა ხალხის კრება იყო, მოხდა ბატონ-ყმობის გადავარდნის გამოცხადება და აქ, ამ დროს, არც ყმათა აჯანყება მოხდა, არც უკმაყოფილება და სხვანი, რითაც გაბათილდა ცნობები იმ მოხელეთა, რომელნიც მთავრობას ასმენდნენ, რომ დანიშნულ დღეს გლახთა აჯანყება მოხდებო. ეს დღე იყო 1864 წ. ის ცნობები, რომელსაც მთავრობას ასმენდნენ, რომ გლახები განთავისუფლების დღეს აჯანყდებიანო, ეს მომხდარა იმ გლახთა ტყუილის გოდებით, რომელნიც მებატონეთა გულის მოსაგებათ სწუხდნენ, რომ ჩვენი ერთმანერთის დაშორება იქნება დიდი უბედურებაო. ასეთის ფარისევლობის გლახთა გოდებისაგან მართლაც და ზოგი მოხელენი დარწმუნებულნი ყოფილან, რომ ნამდვილად განთავისუფლების დღეს აჯანყება მოხდება, რადგანაც გლახნი ასე მისტირიან თავიანთ მებატონეებსაო. ის კი არ იცოდნენ მათ, რომ ეს ყმა გლახნი ასეთის მიტირვით მებატონეთ ატყუილებდნენ და გარდა ამისა არც ამას აკვირდებოდნენ, რომ თუ ერთი და ორი გლახი ყმა ნამდვილად თუ ფარისევლობით კმაყოფილი იყო თავის ყმობის და ბატონს მიტომ მისტიროდა უკან ბატონ-ყმობის მოსპობას, ამათ გარდა იყვნენ ათასობით ისეთი ყმანიც, რომელნიც ლოცულობდნენ ასეთს ცხოვრების ცვლილებაზედ და ამბობდნენ კმაყოფილებით, რომ გინდ სულ უმიწა-წყლოდ გაგვანთავისუფლონ, ოლონდ-კი მოხდეს ესა და ჩვენ სხვა მის მეტი არა გვინჯარა, ჩვენ ჩვენის

შრომით და მარჯვენით ვიცხოვრებთო. დაე ყველაფერი ჩვენი მებატონეების იყოს, მიწაც, მამულიც, ტყეც, სახნავიც, სათესიც, ბალი და ბოსტანიც, ოღონდ კი გაგვყარონ მათს მონობასა და გაგვანთავისუფლონო ასე ფიქრობდა გლეხ-ყმათა უმრავლესობა და მართლაც მათ ასე აუსრულდათ ნატვრა და კიდევაც განთავისუფლდნენ სულიერად.

თუმცა ყმა-გლეხნი ასე ცარიელტარიელობით განთავისუფლებისაც კი მადლობერნი იყვნენ, თუმცა მათ მებატონეებისა არაფერი უნდოდათ, ოღონდ-კი სულიერად განთავისუფლებულიყვნენ, მაგრამ -ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რომ იმ დროის ქართველთა მებატონეთა შორის იყვნენ მრავლად ისეთ სათნო პირნიც, რომელთაც ყმათა ასეთი ცარიელობით განთავისუფლება, არათ მოსწონდათ და ყოველთვის და ყოველგან ასე განთავისუფლების გამო დიდს უკმაყოფილებას აცხადებდნენ და ყმათადმი დიდს სიბრაღულს, ასეთ პატიოსან პირთა რიცხვი საკმაო ყოფილა და მათში ბევრი ცდილა-კიდევ მთავრობის წინაშე, რომ ეს ასე არ მომხდარიყ, მაგრამ გაწყობით-კი ვერა მოუხერხებიათ რა, თუმცა თვისი ცდა არ დაუკლიათ. ესენი თავიანთ მომხრეობას აფუძნებდნენ იმ განსხვავებულ ზნესა და ჩვეულებაზედ, რითაც საქართველო და ქა თველი გლეხ-კაცობა რუსეთის გლეხ-კაცობისაგან დიდათ გაირჩევოდა.

ასეთ საპატიო პირთა შორის, რასაკვირველია, პირველობა დიმიტრი ყოფიანს, კონსტანტინე მამაცაშვილს და ბევრს კიდევ სხვა ასეთ მოხელე გენარლებს მიეწერებათ, მათ გარდა, თვით ქართველ იმ დროის მწერლებიც სულ ამ აზრისანი იყვნენ, იგინიც ამას ჰნატრობდნენ, თუმცა მათ ამის შესახებ კი არაფერი აქვსთ ნაწერი. ასეთი კეთილშობილის აზრის იყვნენ მრავლად თურმე; თვით ზოგიერთი ძველი კარგი მებატონენი და ერთი ამათკანი ყოფილა

რევაზ ვაჩნაძე. თავის კვალით კარგად ცნობილი მთელს ქართლსა და კახეთში, ცნობილი, როგორც გულ-კეთილი, ყმათა და გლეხთა ცხოვრების შემბრალე და მასთანვე ისეთი მახვილ-გონიერი და კარგად მცოდნე იმ დროის ქართველ თავად-აზნაურთა ზნე და ხასიათის, ცხოვრების, ისევე ქართველ ყმა გლეხთა, რომლის უკეთესად მცოდნე მაშინ ძნელად რომ ყოფილიყო ვინმეო.

ეს დიდი რევაზ ვაჩნაძე სულ იმაზედ სწუხდა, რომ ეს რა ყმათა განთავისუფლება არისო. ფული ჩვენ გვეძლევა, მამულები და იგინი კი ჩვენგან ცარიიონი გადიანო, ეს არაფერი თავისუფლება არისო. ამის შესახებ ბევრი ლაპარაკობდნენ თურმე და მწუხარებას აცხადებდნენ, რომ ნეტა ეს აქმე ასე არ მოხდესო, მაგრამ ვინ რას იზავდა, ყოველივე უმაღლესად დამტკიცებულ იყო 1861 წ. 19 თებერვალს, რისაც რუსეთის ყმა-გლეხებიც კი იყვნენ დიდი მადლობელნი, ოღონდ ბატონის სულიერად მონობისაგან განთავისუფლდეთო.

მაშინ მებატონეთაგან და თვით ყმათაგანაც ბევრი რამა თქმულა, ყველას აქ ვინ ანუხსავს, მხოლოდ მოვიყვანთ ერთ სიტყვას, რომელიც რევაზ ვაჩნაძეს კახეთში წარმოუთქვამ ერთს დღეს, როცა მთელი კახეთის თავად აზნაურთა ყრილობა ყოფილა და როცა აქვე ყოფილან მოსული დიმიტრი ყიფიანი და კონსტატინე მამაცაშვილი, რომელნიც ავალებდნენ კახელ მებატონეთ, რომ გლეხთა განთავისუფლების სანაცვლოდ ანაღებ ფულიდამ ერთი ნაწილი ბანკის გასახსნელად გადასდეთო.

ამ დღეს დიდს რევაზ ვაჩნაძეს წარმოუთქვამს შემდეგი სიტყვა:

„ბატონებო! მოვესწარით იმ ბედნიერ დღეს, როცა ჩვენს ყმებს ჩვენის ყმობისგან ანთავისუფლებენ, მადლობა ღმერთს, მადლობელნი უნდა ვიყვნეთ

ჩვენ ასეთის ბედნიერების, ასეთის მოწყალეების, რომ ჩვენი ძიანი ჩვენგან თავისუფლდებიან და მათ ეძლევათ უფლება ცხოვრების და ღვთისაგან მიერ მოწონებულ თანასწორობის (ზოგი თურმე ჰკიცხავს ამ დროს ხმა მაღლა). მაგრამ უნდა მოვიხსენოთ ჩვენი მწუხარება, რომ ჩვენის ყმების, ჩვენის ძმების ასე განთავისუფლება ერთობ გვალონებს და არ გვაძლევს კარგს საიმედო ცხოვრების ნიშნებს სამერმისოდ (ზოგნი უყვირიან ეგეც მეტიაო). ჩვენი ყმების ასე განთავისუფლება ჩვენთვის საწყენი უნდა იყოს, საწყენი უნდა იყოს მით უფრო, რადგანაც ჩვენ და მათ ამდენი ხნის განმავლობაში ერთად გვქონია ცხოვრება, ერთნი ვყოფილვართ, ხშირად ჩვენ შორის უსიამოვნებაც ყოფილა, ხან ბატონს დაუჩაგრამს ყმა უსაბუთოდ, ხან ყმას უწყენინებია ბატონისათვის, ხოლო რაც შეეხება ცხოვრებას და ორივეს საქმეებს, ჩვენ ყოველთვის ერთნი ვყოფილვართ და ერთი ცხოვრება გვქონია, მტერთან ერთად უბრძოლიათ ჩვენს და მათ მამა-პაპებს, ერთად უღვრიად სისხლი.

ასე, ბატონო კეთილ-შობილნო, მოდით და ჩვენის ასეთის კავშირის სამახსოვროდ, ჩვენის ასეთის ერთ მეოჯახობის, ერთ ოჯახის შვილობის და სიყვარულის ნიშნად, გავიმეტოდ და ჩვენის მამულები-დამ, თითო მტკაველი მიწა მიუზომოთ ჩუქებით, თავაზით და მით უქონელი ცარიელ-ტარიელი ყმა გლეხი გავხადოთ უძრავი მიწა-მამულის პატრონი, დამერწმუნეთ, რომ ეს იქნება დიდი საქმე, ეს იქნება ჩვენი და მათი ერთობის და ერთ ცხოვრების მოსაგონარი და იგინი ამით ხშირად მოგვიგონებენ ჩვენ, რომ აგერ, ჩვენ და ჩვენს მებატონეთ ერთ დროს, გვქონია ერთი ცხოვრება, ერთი ბატონ-ყმური კავშირი, ჟამთა ვითარების წყალობით ჩვენ გავიყარენით და ერთმანერთს მოვსცილდით, მაგრამ აი ჩვენის როდისმე ერთის ცხოვრების და ერთის ოჯახის შვილო-

ზის სამახსოვროთ მათგან დათმობილი გვაქვს ჩუქებით აი ეს მამულები, რომლითაც დღეს ვსარგებლობთ და ცოლ-შვილს ვარჩენთო. ასე ვქნათ- ბატონებო, თორემ, ჩვენ ჩვენს მამულებს ვერ შევიფერებთ, ვერ შევინახავთ, ყოველივე ხელიდამ წაგვივა, მათ შეიძენენ უცხო ტომის ერნი, ჩვენი ყმანი-კი დარჩებიან ცარიელნი და მერე რა მოგვივა, რა მოჰყვება ამას, ეს ყველასთვის ცხადი უნდა იყოს. ასე, ბატონებო, გავიმეტოთ ჩვენის ყმა გლეხებისათვის თითო მტკაველი მიწა და დაუთმოთ მათ უფასოდ, ჩუქებით, თორმე მომავალში ჩვენსა და მათ შორის, დიდი მტრობა გამწვადება, ჩვენ ყველაფერი ხელიდამ წაგვივა და ბოლოლ სასინანუროთაც გახდება საქმე“.

ასეთის კეთილ შობილურის სიტყვის ზოგი თანახმა იყო, ზოგი არა. ერთნი ამბობდნენ: კარგი იქნება, ჩვენი ყმანი ჩვენი ძმები არიან, ერთად, ვყოფილვართ, ეს ძალიან კარგი დარიგება არის, ესევე სიტყვები გაიმორეს დიმიტრი ყოფიანმა და კონსტანტინე მამაცაშვილმა. ამათ უფრო უკეთესად შემოსეს ეს თხოვნა. ამათ სიტყვის გათავების უმაღლვე უმრავლესობას დაუწყვია ასეთი სიტყვების ყვირილი:

როგორ თუ ყმებს უფასოდ ადგილები ვაჩუქოთ, მაგათთვის ეგეც მეტია, რომ ანთავისუფლებენ, მაგას-კი მაღლობელნიარ არიან განა ეგენი!? ეს საქმეები სუ თქვენი ბრალია, სუ თქვენის წყალობით მოხდა ყოველივე ეს, განა არა მიტომ დაძვრებოდით აქეთ-იქით აქამდის (დიმიტრი ყოფიანს და კონსტ. მამაცაშვილს), რომ ეს გინდოდათ რაღა, ეს სულ თქვენი საქმეა, ჩვენ არავის არაფერს არ მივსცემთ.

ასეთს სიტყვებს და კიცხვას მოჰყვა დიდი აურზაური, უსიამოვნება და გონიერთ პირთ თურმე დიდათ ეწყინათ და უგნურთათვის იგი სულ არაფერი იყო, უმნიშვილო ბოდვა. ასეთის საუბრის კარგი თანადამსწრეა თვით პატარა **რევაზ ვაჩნაძე**, კაცი

კარგათ ცნობილი მთელს კახეთის წარჩინებულ პირთ შორის და მართლაც გონიერი და გულ შემატკივარი ქართველთ ცხოვრებისა, თვით ესეც ყოფილა მარჯვენა მკლავი დიდი რევაზ ვაჩნაძის სიტყვის, დიდის პატივისცემით მოუსმენია ამას ეს სიტყვა და დარიგება და როგორც არის გარდმოცემა, პირველი მოთანხმე ეს ყოფილა იმ საშვილიშვილო კეთილ-შობილურის რჩევის და დავალების და თვისი მადლობა და პატივისცემაც მაშინვე განუცხადება მას, რომ ჩვენს ნაყმევთ ცხოვრებას ასე შევხედეთო. მაგრამ სამწუხაროდ, ამათ რჩავას გამგონი ბევრი არ ჰყოლია და ყოველივე დაშთენილა უმნიშვნელოდ და საწყენად.

ასე და ამგვარად, 1864 წ. შემდეგ განვლეთ დღემდე, დღეს უკვე აღსრულდა დიდი რევაზ ვაჩნაძის სიტყვა, მასთან დიმიტრი ყიფიანის, კონსტანტინე მამაცაშვილის, პატარა რევაზ ვაჩნაძის და სხვათა, თუმცა სამი ამ მოხსენებულთაგანი აღარ სცხოვრობს დღეს, მაგრამ მათი სიტყვა მაინც აღსრულდა და კახელ მებატონეთა უმეტესობამ დაკარგა თავის მიწა, მამული, რომელთაც სხვები იძენენ და ადგილობრივი გლეხ-კაცობა კი რჩება. შეუძლელობის გამო უმიწა-წყლოდ, რაისა გამოც მათგან დიდი საყვედურებიც ისმის თავიანთ ნაბატონარ მემამულეებზედ.

ზ. ჭ.

947.922

♣ 551

3560 3 056